

HUKUK FELSEFESİNİ ANLATMAK

YUVARLAK MASA TOPLANTISI

KONUŞMA KAYDI ÇÖZÜMÜ

Moderatör: A. Halûk ATALAY

Tartışmacılar: Yasemin IŞIKTAÇ, M. Tefvîk ÖZCAN, A. Ulvi TÜRKBAĞ, Gökçe ÇATALOLUK, Fahma İrem ÇAĞLAR, Engin TOPUZKANAMIŞ, Rabia SAĞLAM

Hukuk Felsefesini Anlatmak başlıklı Yuvarlak Masa Toplantısı, 7 Kasım 2014'te, HFSA 2014'ün özel oturumu olarak gerçekleştirildi. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim elemanları Kasım Akbaş, A. Halûk Atalay, Melike Belkıs Aydın ve Ertuğrul Uzun'un önerisiyle yapılan toplantıya davet edilen katılımcılar, öneri sahiplerinin kaleme aldığı metin üzerine tartıştılar. Metin, Hukuk Felsefesi dersine ilişkin temel soruları soruyordu ve organizatörlerin amacı meslektaşlarının düşüncelerini öğrenmekti. Gerek katılımcılar gerekse tartışmayı izleyenler hem toplantı sırasında hem de toplantı sonrasında Hukuk Felsefesi dersi üzerinde düşünme önerisini değerli bulduklarını belirttiler. İlerleyen sayfalarda, toplantının konuşma kaydının çözümünü bulacaksınız. Kayıt çözümü, aynı zamanda toplantıda okunan tartışma metnini de içeriyor. Hukuk Kuramı, hukuk felsefesi ve sosyolojisi alanında ders veren yahut araştırma yapan hukukçuları, tartışma metni temelinde katkı sunmaya davet ediyor.

Yasemin Işıktaç:

Tam bir felsefeci toplantısı bu toplantı, yuvarlak masa etrafında yapılıyor. Masanın ne kadar yuvarlak olduğunu tartışmak istemiyorum, çünkü ana konuya girmeden bunun etrafında döner dururuz. (gülüşmeler ☺) Yuvarlak, yani hepimiz eşit olarak hukuk felsefesi eğitimin tartışacağız. Anadolu Üniversitesi'nin bu etkinliğinin raporlanarak Türkiye'de hukuk felsefesi eğitiminin genel profiliyle de ilgili bir çıkarsamaya da dönüşeceğine işaret etmek istiyorum. Buyursunlar efendim, teşekkür ederim.

Ahmet Haluk Atalay:

Teşekkür ediyorum. Sayın katılımcılar, değerli izleyiciler yaklaşık doksan dakika süremiz var. Katılımcılar davet mektubumuzdan buradaki metni biliyorlar, ben bir noktaya açıklık getirmek istiyorum. Niye bu katılımcılar var, aslında toplantı bunlarla sınırlı değil. Toplandılar. İlerde umulur ki, bu toplantılar daha organik ilişkilere zemin hazırlar ve daha farklı zeminlerde tekrarlanır. Ama biz İstanbul, Ankara, İzmir olsun geleneği de yansıtsın dedik. Marmara Hukuk'tan katılması öngörülen arkadaşımız Amerika'da olduğu için katılamadı.

Umarım diğer oturumlarda ya da forumlarda belki bu tasarımı da değiştirerek birşeyler de yapabiliriz. Metin daha önceden belli olduğu için her konuşmacının beş dakikası var. kötü adam rolü bende, beş dakikaya uydurmam lazım. Burada beş dakikada dile gelmez kuşkusuz bütün o konular. Bu yüzden beş dakikaya sığacak tezler, önermeler, hatta aforizmalar dinleyeceksiniz. Bunlar sürekli problem olacak, polemik de olacak kuşkusuz ve bu aforizmalar dinleyeceksiniz. ilk anlaşılışlarını tartışmalarda elde edeceğiz. ondan sonra bu metin geliştirilebilir, sürdürülebilir kendi literatürü artık tartışma eksenine kayacağız diye düşünüyorum. Çıkış noktamız bazı kişisel deneyimlerimizdir. Ve temel sorunumuz hukuk felsefesinden murad edilenlerden biri olarak ahlaki sorumluluk yani mesleğin ahlaki sorumluluğuna ilişkin neden etkili bir dönüşüm sağlayamıyor dersimiz gibi bazı gözlemlerimiz var. Gerek buralarda, gerek Adalet Akademisi'nde, gerekse başka yerlerde. Birtakım meslek mensuplarının ahlaki diye niteledikleri kalıp yargılarla

ilgili. Hukuk Felsefesi öğreniminin ahlaki ve teorik akıl yürütmeye ilgili hedeflerine uyuyor mu uymuyor mu? Problem bu ve reel bir problem. Dolayısıyla bu reel problem vesilesiyle bir ayna tutacağız yüzümüze. Dilerseniz buradaki sırayı izleyelim.

Ertuğrul Uzun:

Yok, önce ben metni okuyacaktım.

Ahmet Haluk Atalay:

Önce metni okuyalım süre kısaltıldı o kadar da kısalmasın. Önce bu kaynak metnimizi değerli arkadaşımız meslektaşımız Ertuğrul Uzun 'dan dinleyeceğiz.

Ertuğrul Uzun:

Önce metnin yazımına ilişkin bir şey söyleyeyim. Metni ben okuyorum ama bu metne Haluk Hocam, Kasım ve Melike ile birlikte şekil verdik, tek okuyucu ama birlikte yazdık, dört imzalı, onu söyleyeyim öncelikle. Buraya yuvarlak masaya oturan hocalarımıza daha önce gönderdik metni biliyorlar, ama dinleyicilerin de ne üzerine konuştuğumuzu bilmeleri açısından okuyorum metni. Okuyorum diyorum çünkü irticalen konuştuğum takdirde metnin dışına çıkabilirim. Bu bir risk, umarım çok sıkılmazsınız, zaten çok uzun bir metin yok elimde, düzgün bir şekilde okumaya çalışacağım.

Ertuğrul Uzun:

Hukuk Felsefesi dersinin içeriğine ilişkin bir tür istişare toplantısı yapma fikri, Hukuk Felsefesi dersi verme deneyimlerimizde gözlemlediğimiz bazı sorunları tartışmaya başladıktan sonra ortaya çıktı. İşin doğrusu, yaptığımız tartışmalarda vardığımız sonuçlar da bizi tam olarak tatmin etmedi ve konuyu meslektaşlarımızla konuşmaya karar verdik. Gözlemlediğimiz sorunları, bu sorunlar çerçevesinde ortaya attığımız soruları ve muhtemel cevapları ana hatlarıyla aktarmak istiyoruz.

Öncelikle genel bir tespitle başlamalıyız. Fakültelerimizde verilen Hukuk Felsefesi dersleri belli bir standarda sahip olmaktan oldukça uzak. Elbette felsefe alanında verilen derslerin öğretim üyelerinin kişisel birikim ve ilgilerinden etkileneceği gerçeğini göz ardı etmiyor ve her hukuk fakültesinde aynı içerikle işlenecek bir Hukuk Felsefesi dersi hayali kurmuyoruz. Ancak birbirinden oldukça farklı içerik ve usullerin varlığının sadece öğretim üyelerinin kişisel tercihleriyle açıklanamayacağını, bu vakıanın konu, içerik ve usul konusunda daha önce etraflıca bir tartışma yapılmamasından kaynaklanan bir keyfiliğe dayanması ihtimalini göz ardı etmek istemiyoruz. Bu anlamda hukuk felsefesinin bizatihi kendisi hakkında yapılacak tartışmaların, Türkçede üretilen literatürde tek bir gelenek olmasa bile, birkaç geleneği yaratmasını bekliyoruz.

Bu genel tespitin ardından, diğer sorunlara ilişkin gözlemlerimize geçmek istiyoruz.

1. Ders verme deneyimlerimiz sonunda, Hukuk Felsefesi dersinin nihayetinde öğrencide yaratmak istediğimiz davranış değişikliğinin ne olduğu konusunda tatmin edici bir kararlılığa sahip olmadığımızı fark ettik. "Hukukun doğası hakkında daha derin bir kavrayış" gibi kapsayıcı ifadelerin içeriğe ilişkin hiçbir şey söylemediğini, öğretim üyesine veya öğrenciye herhangi bir hedef sunmadığını, üstelik derse ait ölçme-değerlendirmeye ilişkin bir çerçeve oluşturamadığını düşünüyoruz. Bu hedef sorununun, dersin içeriğine ilişkin belirsizlikten kaynaklandığını da düşünmek mümkün olduğundan, diğer sorunların halledilmesinden sonra yeniden ele alınması gerekiyor.

2. Hukuk felsefesi derslerinde deneyimlenen en büyük sorunlardan biri, öğrencilerin hazırbulunuşluklarıdır. Okuma, tartışma, analiz etme, karşılaştırma, özetleme gibi yeteneklerin kazandırılmadığı bir lise eğitiminin ardından yine ağırlıklı olarak ezbere dayalı bir pozitif hukuk öğretimiyle karşılaşan öğrenciler, felsefi meseleleri konu edinen metinleri okuma ve anlama konusunda büyük sıkıntı yaşamaktadır. Sorunun kaynağı ve sorunu çözme makamı her ne kadar Hukuk Felsefesi öğretim üyeleri değilse de, dersi bu sorunu yok sayarak işlemek de mümkün değildir. Dolayısıyla hukuk felsefesi dersi açısından farklı bir yükümlülük daha ortaya çıkmaktadır. Sorunun, en azından hukuk felsefesi dersini daha verimli

işleme açısından mümkün olduğunca çözülmesi için stratejiler geliştirilmelidir.

3. Hukuk felsefesi dersinin ders programlarındaki yeri ve ağırlığı farklılık göstermektedir. Dönemlik ve iki saatlik hukuk felsefesi dersinden tek dönemlik ve hukuk sosyolojisiyle birlikte işlenen hukuk felsefesine kadar, farklı periyod ve ders saatleri bulunmalıdır. Bu durum doğal olarak dersin içerik ve işlenişine etki etmektedir.

4. Hukuk Felsefesi müstakil bir felsefi disiplin olmadığına göre, konu ve kapsamın belirlenmesinde felsefeye ait genel kabul görmüş bir bölümlenmeden faydalanmak mümkündür. Bu çerçevede hukukun ontolojisi diyebileceğimiz "nelik" sorunu, etiği diyebileceğimiz "değer" sorunu ve epistemolojisi diyebileceğimiz "bilgisi" sorunu, Hukuk Felsefesinin de konu ve kapsamına ilişkin tartışmalarda belirleyici olmak durumundadır. Hukukun neliği sorunu, geleneksel olarak Hukuk Felsefesi dersinde ağırlıklı bir yer tutar. Bu mesele genellikle pozitivizm, doğal hukukçuluk ve realizm karşıtlığında ve bu okulları temsil eden isimler etrafında anlatılagelir. Bununla birlikte sahip olduğumuz bir başka kabule, yani "hukuk felsefesinin hukuku değer açısından incelediği" iddiasına rağmen, değer sorunu, başka bir adlandırmayla etik ve uygulamalı etik nispeten kendine daha az yer bulur. Kendine yer bulduğu durumda ise öğrencilerin ahlaki muhakeme kabiliyetlerini geliştirmeye hizmet etmez. Nihayet en geniş anlamıyla hukukun bilgisi sorunu tali, hatta neredeyse ihmal edilebilir bir konu olarak görülür. Buna ilişkin sorunların bir kısmını ele alan hukuk metodolojisi, pek az fakültede ve seçimlik olarak okutulmaktadır. Halbuki eğer metodoloji bir disiplinin doğru bilgi üretme koşulları olarak kabul edilecekse, hukuk öğretimi açısından temel niteliğe sahip olduğu da kabul edilmelidir. Bir metodoloji anlayışı olmadan yapılacak hukuk felsefesi tartışmalarının havada kaldığını söylemek mümkündür. Hukuk Felsefesi dersinin layıkıyla verilebilmesi için belirtilen sorunları kapsamaması gerekmektedir.

5. Hukukun neliği sorununa odaklanmış şekilde anlatılan Hukuk Felsefesi dersleri, hukuk akım ve okullarının özetlerinden ibarettir. Yukarıda ele alınan sorunlar

çerçevesinde böyle bir anlatımın amacının ne olduğu sorgulanmalı ve tartışılmalıdır. Bu anlatımın sonunda öğrencilerde nasıl bir davranış değişikliğinin sağlanabileceği, üzerinde durulması gereken bir konudur.

6. Hukukun neliği sorununa odaklanmış şekilde, kronolojik olarak hukuk okul ve akımlarını ele alan ve çoğunca antik Yunandan başlayan içerik, asli tartışma konularının gözden kaçmasına ve çoğunca lisansüstü bir araştırma konusu olabilecek konuların derslerde öğrencilere aktarılmasına neden olmaktadır. Bu tarz bir anlatımın kapsamını ve yerini belirlemek gerekmektedir.

7. Devlet, özgürlük, eşitlik, hakkaniyet, ceza, borç, sorumluluk, yükümlülük, isnadiyet, nedensellik gibi hukuk düşüncesinde anahtar role sahip olan ve hukukçular tarafından çoğunlukla hukuk felsefecilerine bırakılan kavramlar, diğer düşünce tarihi tartışmaları içerisinde kaybolup gitmektedir. Bu durum hukuk felsefesi derslerinin mevcut hukuki kurum ve kavramlarla olan bağlantısını ortadan kaldırmaktadır.

8. Formel olarak bir üniversite/fakülte öğretimi sunmasına rağmen hukuk fakülteleri sosyal bilimlerle ve hümaniter disiplinlerle ancak hukuk çerçevesinde ilişki kurmakta ve ders programlarını buna göre oluşturmaktadır. Bu durum, hukuk fakültelerini dört yıllık meslek yüksekokulu seviyesine getirmektedir. Hukuk Felsefesinin konuları açısından düşünüldüğünde, hukuk düşüncesi tarihi, Hukuk Felsefesi ve hukuk metodolojisi derslerinin müstakil ve zorunlu dersler olarak ders programlarına dahil edilmesi, hukuk fakültelerinin gerçekten üniversite öğretimi sunması için gerekli bir adımı teşkil etmektedir. Bu konuda fakülte yönetimleri, hukukçu öğretim üyeleri ve YÖK nezdinde itibar görececek çalışmaların yapılması gerekmektedir.

9. Hukuk Felsefesi dersi, soyutlama becerisiyle birlikte analiz ve sentez gibi üst düzey davranışlar gerektirmektedir. Bu davranışları mümkün kılacak ders işleme yöntemleri üzerinde düşünülmesi gerekmektedir. Alternatif öğretim yöntemleri ve hukuk kliniklerinin Hukuk Felsefesi dersiyle ilişkilendirilmesi, öğretim üyelerinin kişisel ilgilerinin yanında çalıştay ve seminer gibi bilgi alışverişini sağlayacak toplantıların da konusu olmalıdır.

10. Derslerde kullanılmak üzere dersin hedefleriyle uyumlu olarak hazırlanmış ders materyallerine, öğrencilerin daha geniş araştırma yapmasına imkan sağlayacak ve yine öğretim amaçları gözetilerek hazırlanmış yardımcı materyallere ve nihayet daha ileri araştırma yapmak isteyen öğrencilere yönelik Türkçe üretilmiş veya Türkçeye aktarılmış metinlere ihtiyaç vardır. Hukuk Felsefesi alanında çalışan öğretim üyelerinin, akademik çalışmalarının yanında öğretim amaçlı materyaller hazırlama konusunda görüş alışverişinde bulunması faydalı olacaktır.

Ahmet Haluk Atalay:

Evet teşekkür ederiz sayın Uzun'a.

(Alkışlar)

Yasemin Işıқтаç:

Biz de teşekkür ediyoruz ve katılıyoruz.

Ahmet Haluk Atalay:

Alkış onay gösterir ama biz onaydan çok tartışma, müsademe-i efkar olsun ki hakikatin barikası çıksın ortaya isteriz.

Yasemin Işıқтаç:

Amin inşallah.

Ahmet Haluk Atalay:

Arkadaşların da eğer onayı varsa programdaki sırayı izliyoruz. Çünkü bir sırayı izlemek lazım, bir ölçüt var burada. Zannediyorum Hayrettin Hocamız şu an burada yok, dolayısıyla ikinci sırada Sayın Yasemin hocamız var. Buyurun hocam, Onunla devam edelim.

Yasemin Işıқтаç:

Çok teşekkür ediyorum. Buna büyük de anlam yüklediğimi söylüyorum. Böyle yüz yüze konuşma imkânında hemen vaktimi harcamadan değerlendirmek istiyorum. Sorduğunuz soruların sırasından giderek cevaplandırmak istiyorum.

Öğrenim çıktılarını sorunu;

Bir, ders sonunda öğrenciye neyi aktarmayı davranışlarda nasıl bir değişiklik yapmayı hedefliyorsunuz? Ben hukukun değer yanıyla öğrenci arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirmek istiyorum. Eski bir geleneğin yeni bir yorumu olarak devam ettiğimi düşünüyorum. Böyle olduğu için de sizin bir az önce işaret etmiş olduğunuz felsefede 3 boyutu içeren bir kitapla argümanlarımı öğrencilere sunmaktayım. Hukuk ontolojisi, hukuk epistemolojisi ve hukuk aksiyolojisi. Bunların içerisinde hukuk ontolojisine dair olan bölümün büyük bir kısmını birinci sınıfta kendi hukuk başlangıcı modellemem üzerinden öğrencilere bir hukuk tanımı ile birlikte aktarmış oluyorum. Nihayetinde hukuk felsefesi dersine geldiğinde belirli bir hazırlığı tamamlamış olan öğrencilere aktarımını yaptığım için işim de kolaylaşıyor.

Dersin içeriği; genellikle iki saat olarak bir döneme sıkıştırılan dersin içeriği ne olmalıdır? Bütün bir batı düşüncesi tarihi aktarılmalı mıdır, ana tartışma konuları mı seçilmeli veya tartışma konuları neler olmalıdır? Ben kendi kitabımın başında da yazdım, aslında tarihi veya düşünürlerle ilgili perspektif daima kişilerin kendi şahsi tercihleridir. Onu değil de neden öbürünü seçtiniz sorusunun cevabı tercihler alanında kalır. Kitabı

hazırlamadan önce bir öğrencinin kitap hakkında yapmış olduğu eleştiri kitaba bir ek yapmama sebep oldu. Dedi ki hep Batı felsefesi tarihini anlatıyorsunuz doğu felsefesine ilişkin hiçbir şey yok. Dedim ki benim doğu felsefesi ile tanışıklığım da yok. Nihayetinde belki iki ara noktada olan biraz Aristoteles bağlantısı dolayısıyla da ile ilgimi çeken Farabi'ye ilişkin bir bölümü kendi kitabımın içerisine ekledim. Eksik midir, evet. Belki burada şunu da söylemek lazım, sadece doğu felsefesini yokluğu değil. Kadın felsefeci yokluğu, Hıristiyan erkek ve Protestan olanlara ilişkin bir liste şeklinde sunulan bir Batı felsefesi profili hâkim. Bu durumun zaman içerisinde değişeceğini de umuyorum. Benim de saygı duyduğum veya eleştirmeye değer bulduğum kişileri içeren bir bütünlük içerisinde oluşan Batı felsefesi ağırlıklı ancak son kısmında kendi yaklaşımımı gösteren bir bölümle tamamlanmış bir anlatıyı tercih ediyorum.

Hukuk felsefesi dersi için iki saat yeterli midir? Diğer dersler ve hukukun genel ağırlığı içerisinde pek de küçümsenecek bir zaman değil. Bu zamanı ne şekilde değerlendirdiğimiz çok daha önemlidir. Önceleri tüm kitabı aktarmaya çalışıyordum, üç yüz sayfalık bir ders kitabım var, doğal olarak süre yetmiyordu. Şimdi bir seçki yaparak düşünürleri seçiyorum. Neye göre seçiyorsunuz? Gönlüme göre seçiyorum. Kriterim objektif değil, hangisine ağırlık vermek istiyorsam ama mutlaka eski Yunandan felsefenin başlangıç noktasına ilişkin bir şeyler anlatırım. Sözleşmecilerin bir kısmını anayasa ve genel kamudan bildiklerini düşündüğüm için onlardan hepsini karşılaştırmalı olarak biraz daha az anlatırım. Son beş altı yıldır asıl ağırlığımı yeni çağdaş hukuk felsefecilerine vermeye çalışıyorum, çünkü tartışmaların boyutu değişti. Öğrenciler belki de ilk kez benimle birlikte duymuş olacaklar Dworkin'i, Hart'ı, kendime rol biçmek için söylemiyorum ama yeni tartışmalar yazılı hukuk argümanında genellikle yoktur. Onlarla ilgili metin içerik sorular sormaya çalışıyorum.

Üçüncüsü hukuk felsefesi hukuk değeri açısından ele alınmalı mıdır?

Evet söyledim benim çok esaslı bir etik sorunun var. Hukuku sadece kanun koyucunun koyduğu söylediği söz olarak tarif etmeyi bir felsefeci olarak içimi sindiremem.

Benim kanun koyucuya da söyleyecek bir çift sözüm var. Ben ortaya bildiğim doğruyu söylerim, değerli değilse anlatmak istemem. Dinler, dinlemez, o kendi bileceği iş. Tekniker değilim, ama hukuk metodolojisiyle ilgiliyim, dolayısıyla metinlerin incelti olarak okunması husus benim için birincildir. O yüzden örnek olaylar üzerinden de gitmek gerekir. Bazı dava örneklerini derslerde öğrencilerime aktarmaktayım. Ders öncesi onlara önerdiğim şeyler olmaktadır. Belki ders materyaliyle ilgili şunu da eklemeliyim. Benim birinci sınıftan beri öğrencilerime verdiğim 200 kitaplık bir okuma listem var. Eskiden bunları öğrencilere bastırıp dağıttırdım. Şimdi isiktac.wordpress.com 'da yayınlamak öğrencilerime ulaşıyorum. Burası ayrıca öğrencilerle ortaklaşa bir buluşma mekânım. Soru ve cevapları paylaşıyorum. Orada benim doktora derslerim, aile hukuku arabuluculuk derslerimi gibi anlattığım farklı materyalleri de içeren genel bir iletişim alanım var. O sayfanın içinde okuma listem de yayınlanmıştır. Okuma listesi ile ilgili olarak zaman zaman rahatsız ederim öğrencileri. Sene başında söylerim, böyle bir okuma listesi var. sene sonunda da sorarım kaçını okudunuz diye. Üç beş el kalkar, en fazla okuyan on beş kitap okumuş olur. 3. Yıla girdiğimiz zaman. Manalı mıdır, o on beş kitabı okuyan öğrenciler benimle bir şekilde iletişime geçmiş olur zaten. Başarılı öğrencilerimi yüksek lisans, doktora derslerime davet etmekteyim. O daveti alıp da öğretim üyesi olmuş genç arkadaşlarım var. O ilgiyi gösteren kişiyi ödüllendirmeyi yeğlerim. Gücüm yeterse de öğrencileri genellikle arkeoloji müzesine çay içmeye senede bir kez götürmeye çalışırım. Böyle ders programına dahil ödüllendirme projem vardır. Kitap hediye ederim. Böyledir söyleyeceklerim.

Müstakil derslerle ilgili meseleye gelince... Ben hukuk metodolojisi dersinin mutlaka zorunlu ders olmasını arzu ediyorum. Ama genellikle biraz daha doğa bilimleri perspektifinden bakanların gördüğü gibi metottan girerim diye düşünmek yanlış. Hukuk fakültesi öğrencisinin argümanı hukuk materyalidir; yani kararlar ve normlar. Yani kanunlar, kararlar, dogmatik hukuktur. O yüzden en azından usul hukuku derslerini almış öğrenciye hukuk metodolojisinin anlatılması lazım. ikinci sınıf ikinci dönem veya üçüncü sınıf birinci dönem olarak anlatılması lazım, diğer alanlar seçmeli olarak kalabilir. Ama metodun

mutlaka zorunlu ders olması lazım. Bunun da her mecliste dile getiriyorum. Belki şunu da söylemeliyim. Hukuk felsefesi ve sosyolojisi geleneksel dersleri bazı kaygılarla birleştirilerek okutuluyor hukuk fakültelerinde. Ama yöntemleri birbirinden çok farklıdır. Sosyoloji felsefenin karşısında biraz daha ezilmektedir. Halbuki sosyolojiye özellikli ve ağırlıklı yer tanınmalıdır. Bundan da sosyoloji tarihini anlamıyorum, sosyolojiden ampirik araştırmalarla veya kanun yapma tekniklerinde sosyolojinin faydaları gibi yararların mutlaka sisteme aktarılabilmesi bir profilin mutlaka kurulması yani iki dersin birbirinden ayrılması lazım. Tabi ben her alanda bir şeyler yazmaya çalışan maymun iştahlı birisiyim. Hepsine talibim. Hepsini öğrenmek istiyorum. Bu yönetsel farklar dolayısıyla hukuk felsefesi ve sosyolojisinin biraz daha uzmanlaşmış alanlar olarak tarifine hüküm verilmesini arzu ediyorum. Belki de lisansüstü eğitimde bağımsızlaştırılmış hukuk felsefesi eğitim blokları oluşturulabilir. Şu an belki piyasanın gereği yok ama incelemek isteyenler için böyle bir alan gerekli olabilir. İnşallah süremi aşmamışdır.

Ahmet Haluk Atalay:

Çok teşekkür ederiz Yasemin Işıқтаç Hocamıza, hemen Mehmet Tevfik Özcan'a sözü verelim.

Mehmet Tevfik Özcan:

Ben on maddelik davet mektubuna değineceğim. Aslında mektupta yer alanların birçoğu yeterince açıklayıcı ama özel olarak ifade etmek istediğim birkaç husus var: birinci olarak, hukuk felsefesi derslerini geliştirip çıktılarını kontrol etmek derken, felsefe teknik bilginin uygulanabileceği bir mesleki kapasite veren bir alan olmadığı hatırlanmalı; bunu gözden uzak tutmamalıyız. Ben değerler eğitiminden fazla bir şey beklemiyorum. Çünkü bu, hukuk fakültesini aşan bir faaliyet. Konu kişilik inşası süreçleriyle ve genel eğitimle ilgili. Keşke yapılabilse. Felsefe yapma koşulları bakımından ele alınırsa, maalesef felsefenin entelektüel olması nedeniyle seçkin olan insanların işi olduğu görülür. Öğrencilerimin yüzde bir civarı felsefeye özel ilgi gösteriyor; bunların içinde asistan olan veya lisansüstü eğitim yapanlar çıkıyor.

Bir yüzde on civarı namusuyla, gerçekten konuyu önemseyerek sınıfını geçiyor, yüzde kırka kadar çıkılınca, vaziyeti idare ederek geçenler var. Sonra da arkadan ittiklerimiz başlıyor. Ama, bu yüzde birin dışında kalan kısım ilke olarak felsefeye yaşamı boyunca kendi dünyasında yer vermeme niyetinde. Sonradan fikir değişiklikleri olabiliyor; felsefeye yönelebiliyorlar, bunlar hariç. Şimdi bu çerçevede faaliyetlerimizin ağırlıklı bölümüne bilgi üretimiyle felsefenin akademik disiplin olarak gelişimiyle ilgili eğitsel olarak yapılabilecekler ayrılmalı. Bu yüzde bire yönelik ayrı bir akademik program düşünülmeli.

Derslerde konular problematik olarak ele alınmalı. İki saatlik bir yarıyıl kadar kalan zamanda başka türlü bir sonuç alabilmek mümkün değil. Çekirdek problemler ele alınmalı. Ben hukukun normatif yapısından hareket ederek dersi nasıl yürüttüğümü çok kısa anlatayım. Adalet problemini izleyerek, çok genel olarak meta-hukuk, yani olması gereken hukuk veya doğal hukuk problemini ele alıyorum. Peşinden, hukuki pozitivizm normativist pozitivizm, realizm derken zaten yarıyılı bitirmiş oluyoruz. Zaman kalırsa hukuk devleti anlatıyorum. Burada şunu ayırt edelim felsefeye muhtaç olan hukuk kapitalist toplumun hukukudur, bu çok önemli bir şey. Öğrenciye bunu anlatmak gerek. Ben bunu başında beri anlatmaya çalışıyorum. Modern öncesi toplumların hukuk

düzenlerinin felsefeye ihtiyacı yok. Bunlarda hukuk teolojisiyle ilişkili. Tarihsel olarak bakıldığında bu durum kolayca görülebilir. Hukuk felsefesinin bir tarihsel bağlam içinde ortaya çıktığı görülmeli.

Ders saati iki misline çıkarılmalı. Bu iyi olur; ancak gerçekçi olmayan çok sayıda ders ihdası düşünülmemelidir. Sonuçta biz filozof mezun edemeyiz. Zaten filozof mezun edilemez; felsefe bölümleri de filozof mezun edemez. Biz mesleğini başarıyla icra edecek ve sorgulama yapabilen hukukçular mezun etmeliyiz. Bunların arasında az sayıda entelektüel hukuk felsefesine yönelik özel ilgisini koruyacaktır. Hukuk felsefesine de bu gerçekçilik içinde bakmalıyız. Ama başta metodoloji ve hukuk sosyolojisi olmak üzere, hukuk felsefesiyle ilgili diğer problemlerine girmiyorum.

Hukuk metodolojisi özellikle önemsenmeli, hatta zorunlu ders olmalı, katılıyorum hocaya; hatta semiyotik, retorik ve hermenötik özellikle bunlar da ilave edilmek suretiyle. Akademik strateji olarak mutlaka hukuk felsefesi eğitiminde pozitif hukuk eğitimi de eksen alınmalı; benim az önce tarif ettiğim, yani yapmaya çalıştığım derslerdeki tablo tahminimce bunu gösteriyor. Pozitif hukuku anlayabilmek eksen alınmalı. Hukuka ahlaken itaat yükümlülüğü beni hiç ilgilendirmiyor; açık söylemek gerekirse, ben de çok gönüllü itaat etmiyorum. Öğrenciyi itaatkâr yapmak da bana bir şey ifade etmiyor. Yargıç olacaksa zaten hukuku bir kez daha objektifleştirecek veya görevi ya da konumu gereği, zihnini hukuka uygun surette kolonileştirecek; başka çaresi yok, aksi halde yargıçlık yapamaz çünkü. Bu konuda özel bir gayret göstermem gerekmiyor; ama konuyu öğrencilerle tartışabilirim. Akademik strateji olarak hukuk felsefesinin çekirdek konuları akademik kariyer konusu yapılmalı ve bu husus genel kabul görmeli. Diğer çevresel konular, insan hakları, çok kültürlülük, kadın hakları, vb. bunlar elbette felsefeyle ilişkisiz değil; ama bunların kendisi hukuk felsefesi değil. Eğer hukuk felsefesi akademik olarak gelişecekse çekirdeğinde yer alan konular ele alınmalı. Az önce Hart oturumunda mükemmel konuşmalar yapıldı; bu tür çalışmalar yapabilmek lazım.

Literatür konusunda akademik bir strateji izlenmeli. Toplantıyı düzenleyen sizler de planınızda zikrediyorsunuz. Bu literatür konusunda özel bir strateji

izlenmesi, konunun akademik boyutuyla ilgili temel problemlerin araştırılması ve ilgili literatürün olabildiğince Türkçeye kazandırılması çok önemli. Şu gerçekçiliği korumamız lazım; biz hukuk fakültesinde hukukçu mezun etmek için varız. Az önce de söylediğim gibi zaten filozof mezun edemeyiz. Böyle bir temel çerçeve içinde faaliyetlerimizi düşünebiliriz. Mutlaka bu akademik strateji bir şekilde tartışılmalı ve paylaşılmalı. Bu, hukuk felsefesinin gelişeceği doğrultu açısından çok önemli. Benim uluslararası kongrelerde gözlemlediğim bir şey var. Türkiye'den çok nitelikli insanlar çıkmaya başladı. Bu tablo genel felsefeciler yönünden daha başarılı. Ama artık şöyle bir şey gelişecek: bu iyi insanlar yurtdışındaki başka çevrelere eklenmek zorunda kalacaklar. Biz hukuk felsefesini milli bir varlığa dönüştürebilmeliyiz. Bu dünya genelindeki literatür olabildiğince ulusal literatürümüze ilave edilmeli. Bu konuda uygun bir strateji düşünmeliyiz. Az önceki toplantı için de teşekkür ediyorum sizlere. Biraz uzattım galiba.

Ahmet Haluk Atalay:

Yok hocam, bu bir kural oluyor benim de kötü adam yerine geçmem gerekiyor. Değerli hocamız Ahmet Ulvi Türkbağ'ın katkılarını bekliyoruz.

Ahmet Ulvi Türkbağ:

Teşekkür ederim sayın moderatör. Saat şu an dördü bir geçiyor. Beş dakikayla sınırlı olarak yapabileceğim katkı, eğer imkânım varsa özetle şunlar: Birincisi böyle bir toplantının yapılabilmesi beni çok mutlu etti. Çünkü biz, hukuk felsefesi ve sosyolojisi anabilim dalı öğretim üyeleri ve araştırma görevlileri, biliyorsunuz ki daha önceden iki özel toplantı yaptık. Ancak bu toplantılar bilmediğim şekilde, çeşitli nedenlerle diyelim Tanzimat Fermanı'nın girişi gibi, yarım kaldı. Şimdi benim bazı tespitlerim var. Eğer izin verirseniz öncelikle onları söyleyeyim: Şu anda hukuk felsefesi ve sosyolojisi öğretim üyeleri tarafından anlatılan derslerin Türkiye şartları altında yeterli olduğu kanaatindeyim. Tabii bu biraz garip bir kanaat gibi görünebilir ama öyle değil. Çünkü çok hızlı hukuk fakültesi açılıyor.

Bu fakültelerin imkânları birçok bakımdan, özellikle kütüphane başta olmak üzere yetersiz durumda. Derslere gerçekten bu dersin öğretim üyesinin girmesi yüzdesi de oldukça düşük. Hatta bazı üniversitelerde yüksek lisans ve doktora programları olmasına rağmen tek bir kadrolu öğretim üyesi bulunmuyor. Bu devlet ya da vakıf (özel) tüm üniversiteler için geçerli. Şimdi böyle bir ortamda hukuk felsefesi ve sosyolojisi çalışmış bir insanın bu dersi anlatmasını realist açıdan yeterli buluyorum, bu sadece bir yetinme.

İkincisi bizim sorunlarımız ya da farklı bakış açımız (hukuk felsefecilerinin arasındaki alana ilişkin farklı görüş ve yaklaşımlar –örneğin doğal hukuk ile hukuki pozitivizm taraftarlığı) beni o kadar üzmüyor. Çünkü hepimiz o bakış açısına inanarak anlatıyoruz. Hayatlarımız bu bakış açımızla tutarlı. Yani herkes kendisi için önemli bulduğu bir bakış açısından, yine onun için önemli konuları anlatıyor. Şimdi böyle olduğu sürece benim için sorun yok. Öğrenci bunun ne kadarını anlar, biz ne kadarını nakledebiliriz? O ayrı bir sorun.

Hukuk felsefesi ne yaratsın ne gibi faydası olsun? Kişilik inşası tabii ki çok ciddi bir şey, o mümkün değil. Ama bir hukukçu inşası gerekiyor. Bunun için de meslek etiğine kadar inelim. İndiğimiz zaman şöyle bir gerçek ortaya çıkıyor: Bizim ülkemizde hukukçular tarafından yapılmaması gereken bazı eylemler yapıldı! Mesela bir

hukukçu, hukukçu kimliğiyle bir kuruma girdi ve cinayet işledi. Şimdi hukuk fakültesinden mezun bir insanın bunu yapamaması lazım bana göre. Şimdi benim asıl kaygım ya da sağlamaya çalıştığım şey öğrencinin bilgilenmesinden çok, onun bu bilginin ne işe yaradığını benimsemesi yoluyla, minimum son derece alçak gönüllü, asgari bir hukuk nosyonuna sahip olması. Bana göre bu az da olsa etik bir içeriğe sahip. Benim kaygılandığım nokta özellikle bu.

Bunun için derslerde hep içeriğin yanında, muhtevanın yanında bunu ortaya koymaya çalışıyorum. Yani şunu vurguluyorum. Bizim için şu düşünürün, bu filozofun, ünlü Anglosakson veya Alman hukukçunun dediği önemli değil, bunun bizim meslekle ilişkimizde bize bıraktığı önemli. Bizim düşünme ve eyleme biçimimizde oluşturduğu fark önemli, hatta fark oluşturması önemli! Bunun dışında çok önemli bir nokta daha var: Ben tarihselliği de yukarıda vurguladığım şekilde yorumluyorum. Kendi kitabımda olmasına rağmen asla tam bir tarihsel süreçle ders anlatmıyorum.

Diğer bir nokta da Türkiye'nin özel sorunları bulunması. Bunların bir kısmı son zamanda aslında Ortadoğu ile beraber dünyanın da sorunları oldu. Benim, Niyazi Hoca'dan gelme diyelim, bizim kitapta Şia ve Anadolu Aleviliği ile ilgili bir bölüm var. Ben bunu anlattığım zaman derslerde tepkilerle karşılaşıyorum. Özellikle Ortadoğu'daki durum da göz önüne alınırsa hukuk felsefesinin özünde olmamasına rağmen bana göre hukukun da ötesinde birlikte yaşamamızın temeli olan, ne diyelim, bazı etik problemleri anlatmaya çalışıyorum.

Son bir nokta da Kavram hukukçuluğunun bana çok ilginç gelmesi. Kavramlar İctihadını hatırladım. Öğrencinin derse devamını sağlamak bakımından çok önemli olduğunu biliyorum. Ben bunu çok yapmıyorum, fakat yapmak istiyorum. Şöyle de açık bir şey söyleyelim: Aslında dogmatik hukuk dallarında çalışan arkadaşlarımız belli bir yere kadar getirip konuyu bırakıyorlar. Biz ise konuyu biraz üst noktadan anlatıyoruz. Örneğin hukukta ilke-kural karşıtlığı hukuk felsefesinin konusu ama bunu yargılama hukukuna hâkim olan ilkeler ya da vergi hukukuna ilişkin anayasal ilkeler ile anlattığınızda daha anlaşılır oluyor,

taşlar yerine oturuyor. Bir beş dakika daha olacak mı? Teşekkürler.

Ahmet Haluk Atalay:

İki dakika hocam.

Ahmet Ulvi Türkbağ:

Tamam oldu. O getirdikleri yer aslında tam da bize bıraktıkları bir nokta oluyor. fakat biz ne yazık ki bunu almıyoruz. Alırsak inanın hukuk felsefesinin dogmatik dallara büyük katkısı olacaktır. Ben çok teşekkür ederim.

Ahmet Haluk Atalay:

Ben de çok teşekkür ederim süreye uyduğunuz için. Değerli konuklar Ankara Üniversitesi'nden Gülriz Uygur Hocamız zannediyorum aramızda yok.

Ahmet Ulvi Türkbağ:

Dersi varmış.

Ahmet Haluk Atalay:

Evet kendisini selamlayalım buradan. O zaman bir sonraki konuşmacıya geçelim. Gökçe Çataloluk, hocam buyrun.

Gökçe Çataloluk:

Estağfirullah hocam. Benim deneyimim görece sınırlı, tabii. Aşağı yukarı altı sene kadar hukuk felsefesi pratiği yaptıktan sonra ana dersi anlatmaya başladım. Bu da dördüncü ders yılına giriyor. İşe pratikten, küçük gruplardan başlayınca sanırım pedagojik kaygı artıyor. Kastettiğim, ilişki pedagojisi yani üretim faaliyetinin olduğu yerdeki pedagoji geniş anlamıyla; özgül olarak üniversite öğretimini kastetmiyorum. Sınıfa bir iletişimsel bütünlük olarak bakınca, sorunları gayet rahat görüyor insan. Velhasıl, kendi öğrendiğim yöntemi biraz değiştirmeye çalıştım. Bunu da en az dört tip öğrencinin

olduğu bir sınıfa kurgulayarak uygulamaya çalışıyorum. Bir de ben varım tabii, ayrıca başka bir varlık olarak, öğreten konumunda olan. Yüksek bir puan dilimiyle gelen öğrenciler, düşük bir puan dilimiyle gelen öğrenciler. Bunlara bir de şimdi adalet meslek yüksekokulundan DGS ile gelen öğrenciler eklendi. Bir de her sene bir ya da şanslıysak iki otodidakt öğrenci oluyor. O bambaşka bir düzey... Sınıfın (sınıfların) bileşimi en kısa sürede anlayıp hep beraber ne yapabiliriz diye her sene yeniden düşünmek lazım. Önce şunu yapmaya çalışıyorum. (Tasvir edeceğim kusura bakmayın, olması gereken üzerinden toplantıda konuşamayacağım, bilmiyorum çünkü olması gerekeni) Önce öğrencilerin ceplerinde ne var önce onu anlamaya çalışıyorum. Tabirim hep bu: "cepte ne var?". Dersin konusu her neyse onu problemleştirip kısaca açıklıyorum ve tahtanın bir bölümüne onlardan gelen kavram, cümle, cümlecik her ne varsa hepsini karışık olarak yazıyorum. Konuyla ilgili ne düşündükleri, düşünürle ilgili ne bildikleri vs. kabataslak çıkıyor zaten ortaya. Sıralamaya çalışıyorum, yönlendirici sorularla... Bazen spontane, bazen önceden not edilmiş sorular. Anlatılacak bir şey varsa kendi bildiğimce anlattıktan sonra tahtanın bir ucundaki kavramlardan bir harita çıkıyor. Takip eden 30-40 kadar öğrenci oluyor genellikle ama yüz kişilik bir sınıfla da olabildiğini biliyorum, denedik. Genel sınıf tartışması, bir romanla vs. ile ilgili olacaksa 100ü buluyoruz. Okumadıkları için, dinlemeye geliyorlar... Öğrencilerin katılmaya biraz daha zorlanması gerekiyor, Ama yoklama, prensip olarak, almıyorum. Dediğim gibi birtakım okuma kitapları veriyorum. Bir roman bir monografi ve ders kitabı genellikle ama değişebilir bu...

Problem hukuk üzerine düşünürken çıkıyor. Yoksa verileni almak nisbeten basit bir şey... Yani tabii ki filozof yetiştirme gayemiz yok ama hukuk üzerine düşünmeyi biraz teşvik edebileceğimiz tek alan da bizim dersimiz. Ya da sınırlı alanlardan biri diyelim... Bu yüzden orada bir eleştirelilik sağlamak lazım. Kantçı anlamıyla söylüyorum yalnız bunu, analiz yetisini zorlamak gereği anlamında. Temel eğitim neredeyse yok seviyesinde çünkü. Tabula Rasa geliyor. O çabayla da seneler içinde kendiliğinden bir yöntem gelişti. Herhangi bir konvansiyonel yöntem kullanmadım, bilmiyorum da çok. Biraz eleştirel ve radikal metodları okudum, o kadar... Okumak lazım bu yöntemler

üzerine. Ama ne verirseniz verin okumaları için, ister film seyrettirin ister başka materyal kullanın, iletişim üç açılı bir şey. Siz de içindesiniz, öğreniyorsunuz. Brecht'in bir sözü var, "Öğretmenler öğrenmeyi öğrenmedikçe eğitim dönüştürmez" diye... ya da buna benzer... Yoksa iş öğrenciyi okutmak da değil. Okur, anlamaz. Okur, kullanamaz, bağlantılandıramaz. Neticede bizim ne kadar bildiğimiz değil mesele, öğrenciyi ne kadar dönüştürebildiğimiz. Çok yorucu, ama...

Başka bir sorun, otodidakt ya da fazla başarılı öğrencilerle ilgili (bunlar birbirinden farklı kategoriler)... Sınıfın geri kalanına uyum sağlayamadıkları için bir şey yapmak gerekiyor. Bir atölye açtık, katılmak isteyenlerle başka kitaplar okuyoruz, videolar seyrediyoruz, tartışıyoruz. Aynı bir çaba bu... Ama sınıf için, zorunlu ders için matematik hocamın düsturunu uyguluyorum. Hayata bakışımı belirleyen şeylerden biri galiba bu zaten. Trigonometride demişti, "Hiçbirşey işe yaramıyorsa bütün terimleri (kotanjantları vs.) sinüs ve kosinüs cinsinden yaz." Biraz vülgarize ediyorum belki ama problemin anlaşılabilir olmasını sağlamanın başka bir yolu da yok. Çünkü problem anlaşılmazsa tartışmak çok zor. Genelinde yaptığımız şey aşağı yukarı bu.

Yanımda ders programı var ama ona herhalde zaman yetmeyecek. Şunu da söyleyeyim. Çok da akışında bir düşünce tarihi anlatmıyorum, sadece hukuk felsefesi

akımlarını anlamak için gerektiği ölçüde mesela Kelsen'i ya da normativizmi anlatırken Kant'tan ya da Wittgenstein'dan bahsetmek gerektiği ölçüde bahsediyorum düşünce tarihinden. Vülgarize etmek zorunda mıyım, evet maalesef, pedagojik kaygı varsa, somut durum bunu gerektiriyor.

Ahmet Haluk Atalay:

Evet çok teşekkür ediyoruz meslektaşımıza. Sırada Rabia Sağlam Hocamız var, buyurun.

Rabia Sağlam:

Bu yuvarlak masanın en taze yardımcı doçenti olarak Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 2013-2014 öğretim yılı boyunca hukuk felsefesi dersini anlattım, bu öğretim yılında da anlatıyorum. Sizlere bu süreçte kendime çizdiğim yoldan bahsetmek isterim. Zira bir aşama kaydettim ve birçok şey öğrendim. Hukuk felsefesi dersi anlatıcılarının bir düşünce geleneğini takip etmelerini ya da akademik açıdan bir kürsüye bağlı olmalarını, oradan beslenip gerekiyorsa karşıt argümanlar geliştirerek kendi yollarını çizmelerini önemişiyorum. Batıda da böyle olduğunu biliyorum, o yüzden kendimi dahil ettiğim bir düşünce ekolü var: Orhan Münir Çağıl, Abdülhak Kemal Yörük ile başlayan, Vecdi Aral hocamla devam eden ve nihayet Yasemin Işıқтаç hocamın üstlendiği 'değer ilişkili

doğal hukuk ekolü'. Ne var ki sonraki çalışmalarımıyla değer ilişkili doğal hukuk düşüncesini farklı bir içerik ve bakış açısıyla dönüştürme gayreti içinde olduğumu belirtmeliyim. Bu anlamda hukuk felsefesi dersine temel yaklaşımım hukuka adalet değeri açısından bakılması gerektiği noktası.

Ahmet Ulvi Türkbağ:

İlave edelim, Abdülhak Kemal Yörük ve Orhan Münir Çağıl.

Rabia Sağlam:

Dolayısıyla öğrencilere 'hukuk nedir' sorusunun cevabını, yukarıda bahsettiğim ekolün izinden giderek "adalete yönelmiş toplumsal yaşama düzeni" şeklinde sunuyorum. Zira öğrenciler, ilaç tableti gibi, kafalarındaki belirsizliği kısmen giderecek bir tanım bekliyor. Bu tanımın arkasında olduğumu söyleyemiyorum, sadece dersi anlatma metot ve amacım açısından ziyadesiyle işlevsel olduğu kanaatindeyim.

Yasemin Işıқтаç:

İşte bu tam da benim tanımım!

Rabia Sağlam:

Hukuk felsefesi dersinde hedefim öğrencilere eleştirel bir perspektif kazandırmak. 'Hukuk nedir' sorusundan bu soruya verilen yanıtlara kadar öğretilen ve kodlanan her şeyi sorgulamalarını sağlamak. Hukuk adına bildikleri ne varsa kuşku duymaları; hukukun görüldüğü, söylendiği ve yazıldığı gibi olmadığını kavrayabilmeleri için 'hukuk nesnesi'nin dışına çıkmaları, hukuk zemini ile aralarına bir mesafe koymaları gerekiyor. Amacım şunu göstermek: 'Hukuk aslında ne olmalı', ama bakın bize 'hukuk adı altında neler sunuluyor'. Kocaeli Üniversitesi'nde iki dönem veriyoruz bu dersi. İlk dönem doğal hukuk başlığı altında, yukarıdaki tanımın altını dolduruyorum. Yine Vecdi Aral ve Yasemin Işıқтаç hocamın metinleri üzerinden hukuka çok boyutlu bakmamız gerektiğini, değerler

teorisini ve Kant'tan yola çıkarak hukuk-ahlâk arasındaki ilişkiyi anlatıyorum. Adalet kavramını tüm yönleriyle ele alıyorum. Hukukun ekonomi-politik okuması çerçevesinde Marxist devlet ve hukuk tartışması yapıp ardından liberal adalet teorileri üzerinde duruyorum.

İkinci dönem ise genel başlığım hukukî pozitivizm, ama hukukî realizmi, feminizmi, sivil itaatsizlik ve vicdanî ret kavramlarını, Kelsen'i, Hart'ı ve Dworkin'i de anlatıyorum. Yine hedefim öğrencilere eleştirel bir hukukî bakış kazandırmak. Bu minvalde, öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri açısından çok faydalı olduğunu düşündüğüm, altmış maddeden oluşan ödev konuları belirledim. Ödev konuları arasında 'taşiyıcı annelik'ten 'Ermeni Katliamı'na kadar birçok konu var. Öğrenciler en az iki en fazla beş kişi olacak şekilde bu konularından birini seçerek ödev hazırlıyor. Ödevlere en az beş en fazla on beş puan vererek final notlarına dahil ediyorum. Böylelikle öğrenciler hem notlarını yükseltmiş oluyor, hem diğer arkadaşlarıyla birlikte çalışmayı ve fikir yürütmeyi öğreniyor. Ayrıca her vize ve final sınavında sorumlu oldukları iki film ve iki edebî metin var. Örneğin güz dönemi vize sınavlarında Victor Hugo'nun Sefiller ve Necip Fazıl Kısakürek'in Reis Bey kitabı ile Şeytanın Avukatı ve Belle filmlerinden sorumlular. Öte yandan kimi öğrenci arkadaşların dünya görüşleri itibarıyla bazı felsefî kavram ve kuramlar hususunda benden daha fazla ihtisaslı olduklarını gözlemledim. Bu dönem ilk defa bir öğrenci arkadaşın 'Marxizm ve hukuk' konusunu anlatmasını isteyeceğim. Bu yeni deneyeceğim bir şey, henüz eksilerini ve artılarını bilmiyorum.

Yasemin Işıқтаç:

Öğreneceksiniz.

Rabia Sağlam:

Evet öğreneceğim.

Mehmet Tevfik Özcan:

Kaç saat ders saatiniz?

Rabia Sağlam:

İki saat. Yıllık evet yıllık.

Mehmet Tevfik Özcan:

Yıllık tamam daha iyi.

Rabia Sağlam:

Ben dersi işlerken Sokratik yöntemi kullanıyorum: Öğrencileri kendileriyle; 'doğru' bildikleri şeylerle yüzleştirmeyi deniyorum. Soru sorarak, söz hakkı vererek, tabu olarak görülen her konuyu sınıfta tartışmaya açarak, güncel meselelere temas ederek dersi çarpıcı kılmaya çalışıyorum. İzin verirseniz kendimize yönelik bir eleştirinin altını çizmek isterim. Çarşamba günkü oturumda katılımcılardan biri "bir hukukçu nasıl olmalı sorusuna" şöyle cevap verilmesi gerektiğini ifade etti: "Bir hukukçu felsefe bilmeli sosyoloji bilmeli edebiyat bilmeli, eh birazcık da hukuk bilirse olur". Ben bu düşünceye katılmıyorum. Bir hukuk felsefecisi pozitif hukuku bilmeli, yoksa anlattığımız konular çok spekülâtif ve soyut kalıyor. Anayasanın 90. maddesi ile ilişkiye sokmadıkça Kelsen'i anlatmanın bir anlamı olmadığını, dolayısıyla hukuk felsefecileri olarak pozitif hukuktan beslenmemiz gerektiğini düşünüyorum.

Ahmet Haluk Atalay:

Rabia Sağlam'a teşekkür ediyoruz. Sırada meslektaşımız Engin Topuzkanamış var. Buyurun hocam.

Engin Topuzkanamış:

Yargıç Holmes hukuku anlamak için ona kötü adamın gözünden bakın demişti, ben de kendi öğrenciliğimi hatırlayarak yani, fakülteyi beş senede bitirmiş, hukuk felsefesi dersine hayatında sadece bir kere girmiş, genel kamu hukuku dersinden otuz almış, berbat bir öğrenci olarak o tecrübemi hatırlıyorum. Şimdi her derse girdiğimde dersten çıkınca aklımda şu soru var, acaba ben bu dersi dinler miydim yoksa uyur muydum? Temel

mesalem budur. Onun dışında her seferinde bunun bir ucu şeye kaçabiliyor... şaklabanlıktan dikkat çekme. Belki abartılı bir ifade ama... O yüzden çok da böyle hani uçarak sırf öğrencinin dikkatini çekebilme meselesi değil. Ama dikkat çekebilmek önemli bir şey. İki tane problem var, benim kendi öğrenciliğimden de hatırladığım bir şey. Birisi gerekçe, ikincisi bağlam. Gerekçe problemi şu: Hiçbir öğrenci ben neden ceza hukuku dersi alıyorum neden medeni usul alıyorum diye hayatı boyunca sormuyor, çok açık çünkü kullanacak. Ama bütün öğrenciler neden roma hukuku, genel kamu, hukuk felsefesi alıyorum diye soruyorlar. Bunu anlatmak gerekli, bu geçirilebilecek bir şey değil, bu ciddi bir sorun. Bir gerekçe problemi, ona belli bir vakit ayırıyoruz, yani hukuk nedir diye tahtaya yazıp süre önemli değil. Altı ay süreyse altı ay anlatacağız. Bütün konuları anlatacağız diye bir şey yok. Benim öyle bir şeyim de yok. Bugün Hart oturumunda bir sürü şey öğrendim hiç bilmediğim. Her şeyi tüketebilecek durumda değilim; gerekli de değil bu.

İkincisi bağlam problemi, tarihsel olarak hukuk düşünürleri üzerinden gittiğimizde şöyle bir şey oluyor: Hobbes Mars'ta yaşıyordu ya da kalesinde elinde tüy kalemle, acaba devlet nasıl olacak diye düşünce üretmiş. Yani hikâyenin geri kalanını atlamak zorundasınız. Sonuç anlatmak zorundasınız, en son nokta. Hobbes hukuk hakkında şunu düşünüyordu, sözleşmeden... Sözleşme

teorisini ben hayatım boyunca anlamamıştım, niye böyle bir şey düşünüyor diye. Ama antropolojiyle ilgili bir şeyler okuduktan sonra humm evet, sözleşme böyle bir şeymiş, ama somutta da antropolojik veriler böyleymiş diye kıyaslama yapabilirsiniz. Dolayısıyla bağlamı kurmak çok önemli. Yani benim açımdan anlamaya çalıştığımız şey, şu gün içinde yaşadığımız küresel bir sistem, ulusal sistem, devasa karmakarışık bir şey olarak hukuk. İçinde yaşadığım sistem olarak hukuku anlamak üzere, onu anlamak için ben Hobbes'a bakıyorum. Doğrudan Hobbes çalışmak üzere değil. evet orada bir yerde hocam, (Ahmet Ulvi Türkbağ'a hitaben)... Kısacası bağlamı kurmak gerekiyor. Genelde benim o bağlamı kurmak için başladığım yer, hocamdan temel aldığım Thomas Aquinas. Belli bir hareket noktası olmak üzere. Yani bu işleri ilk belki başlatan. Evet aslında böyle şeyler, tarihler çizilemez hiçbir zaman. Bin sekiz yüz bilmem kaçta başladı diye değil...

Aquinas ile başlıyor. Belli bir şey anlatarak, yani doğal hukuk vardı sonra pozitivistler ona karşı çıktı kılıçlar çekildi değil. Bunlar hep bir devamı ve içeriği olan şeyler. Bunlar öyle çatışma olan şeyler gibi gelmiyor bana hiçbir zaman. Bugün de anlatıldı. Hukuk bir sistem, kapalı boşluksuz bir sistem olarak tasarlıyoruz onu fakat onun öngöremediği bir problemle karşılaştığımızda kaçacak bir yer arıyoruz. O kaçacak yer ne? Bugünkü doğal hukukçunun sorusu o. Nereye kaçalım ahlaka mı kaçalım? Bu problem. Dolayısıyla özetleyeyim, uzatmayayım. Dersi hangi içerikle işliyorum? Dersi toplama bir içerikle işliyorum. Yani hangi konular üstünde ağırlık vereceksem o konular üstünde makale olabilir, kitabın fotokopisi olabilir, o tip bir şeyle. İkincisi bu derste öğrenciye neyin aktarılmış olmasını bekliyorum? Çok bir şey aktarılmış olmasını beklemiyorum. Çünkü benim genel kamu hukuku almadığı hakkında yemin eden arkadaşlarım var.

Almadım, ben böyle bir ders görmedim diye. Çünkü hatırlamıyor, dersten çıktığı zaman unutup. Sadece sınavda yazacak. Dolayısıyla ben bunun farkındayım bu adamlar bunu unutacak. O zaman unutmayacakları, dikkatlerini çekecek içinde yaşadığımız sistem bu, ekonomiyle bir ilişkisi var, küresel sistemle bir şeyi var ve sıkıntılı bir durum dedim. Bunu anlayın. Kendileri bunun üstüne bir merak duygusu uyandırabilirsem bu benim için yeterli. Yoksa Hart'ı ben de anlatabilecek durumda değilim.

Eee, başka ne vardı? Değişiklik yapma konusunda... Bir şey diyemiyorum tabii, biz bunları kitaplarımızda yazdık diyecektir. Ben henüz yazacak durumda değilim, bir şey yazmadım.

Ahmet Haluk Atalay:

Çok teşekkür ediyoruz Engin Topuzkanamış'a. Şimdi sırada lütfederlerse Fatma İrem Çağlar var.

Fatma İrem Çağlar:

Hukuk felsefesi dersi Türkiye'de hukuk fakültelerinde birkaç istisna dışında zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Zorunlu bir ders içerisinde hukuka ilişkin belirli bir bakış açısına yer vermek yerine farklı bakış açılarına yer vermek daha yerinde gözükmektedir. Bu nedenle hukuk felsefesinin dersinin temel konularından birisi olan hukuk kavramının ne olduğuna ilişkin sorunun cevabında farklı düşünce okullarına yer verilmesi uygun gözükmektedir. Bu bağlamda ders sonunda öğrenci hukukun neliğine ilişkin farklı yaklaşımların olduğunu fark etmesi amaçlanmaktadır. Bunlardan herhangi birisi dersi yürütmekle sorumlu olan öğretim üyesi tarafından benimsenmiş olabilir. Ancak ideal olan zorunlu bir derste bunlardan herhangi birisinin dayatılmamasıdır. Seçimlik olması durumunda ise dersin içeriğinin, çıktılarının öğrenciye önceden bildirilmesi durumunda herhangi bir bakış açısından hukuk felsefesinin temel tartışma konuları belirli bir hukuk kavrayışı doğrultusunda aktarılabilir. Ancak bu durumda hukuka giriş dersiyle benzer bir içerik olacağını kanaatindeyim.

Öğrenciler arasında önemli farklılıklar olabilmekle birlikte genel olarak hukuk öğretimiyle karşılaşan öğrencilerin felsefi metinleri okumak konusunda zorlandıkları açıktır. Bu durumda öncelikle ana metinlere ilişkin okuma verip, daha sonra ana metinlere geçilmesi yöntem olarak benimsenebilir. Hukuk felsefesi derslerinin hukuk klinikleriyle işbirliği içerisinde olması da son derece önemlidir. Ancak bu önem hukuk kliniklerinin amacıyla doğrudan ilişkilidir. Hukuk kliniği hangi türü olursa olsun adaleti amaçlıyor ve hukuk pratiğine ilişkin yetenekleri araçsallaştırıyorsa hukuk felsefesi dersinin pratik çalışması olarak hatta olmazsa olmaz bir parçası haline gelebilir. Ancak bunun tam tersi olursa yani hukuk pratiğine ilişkin yetenekleri amaçlıyorsa, o zaman hukuk felsefesi dersleriyle bağlantısı güç kurulacaktır. Kanımca hukuk klinikleri öğrencilere adaletsizlik farkında ve bu adaletsizliklerle mücadele rolünü vermeyi amaçlamalıdır. Dersin Çıktısı Hukuk disiplini içerisindeki temel kavramların felsefi analizini yapabilmek, eleştirel bakış açısı geliştirebilmek, tartışma usullerini öğrenmek, önyargılı olmamak, kibirden uzaklaşmaktır. Hukuk felsefesi dersinde yapmayı planladığım değişikliklerin başında varsayımsal örnekler üzerinde tartışmayı ve bu bağlamda daha fazla örnek bulmaktır. Fuller'ın mağara örneği, Thomson'un müzisyen örneği, Hart'ın marangoz örneği gibi... Bu şekilde öğrencileri felsefi problemi önyargısız ve çıkarlarını katmadan Rawls'un kullandığı anlamda tarafsız bir şekilde tartışıp, empati kurabileceklerini düşünüyorum.

Ahmet Haluk Atalay:

Teşekkür ediyoruz Fatma İrem Çağlar'a. Değerli konuşmacılar, değerli katılımcılar, meslektaşlarımla iftihar etmeme izin veriniz. Öğretim üyeleri genellikle ne olursa olsun elli dakika konuşmaya formatlıdır. Bu hakikaten bir tek bizim alanımızda bir disiplin olabilir diye düşünüyorum.

Yasemin Işıқтаç:

Sizin başarılı moderatörlüğünüz efendim.

Ahmet Haluk Atalay:

Biraz özellikle metini izleme şansı olmayan ve katkı sunmak isteyenler için izin verirseniz, bir işgüzarlık olarak görmezseniz metindeki beş cümleyi tekrar etmek istiyorum. Çünkü temel aldığımız zemin unutulursa hukuk felsefesinin "mana ve ehemmiyeti gibi " bir şey değil konumuz. Onun için bağışlayın lütfen hoşgörünüze sığınarak beş cümleyle maddeleri tekrarlamak istiyorum.

Birincisi şu, ders verme deneyimleriniz sonunda hukuk felsefesi dersinin nihayetinde öğrencide yaratmak istediğiniz davranış değişikliği. Problemimiz bu, bir davranış değişikliği.

İki hukuk felsefesi derslerinde deneyimlenen en büyük sorunlardan biri olarak hazırbulunuşluk, öğrencilerin yani daha önceki entelektüel müktesebatının konusu mevzuat öğretimi olmayan bir hukuk öğretimi bir hukuk öğretimiyle ilgisi.

Üçüncüsü ders programındaki bu sorun bağlamındaki ağırlığı ve yeri... Bu arada böyle bir ders neden zorunlu veya gerekli.... ilgili ve anlamda belki niye zorunlu niye gerekli problemi de var. Atlıyorum daha sonrakiler önemsiz olduğu için değil, başka bir mesele için atlıyorum. Formel olarak dışarıdan görünümü bir fakülte adını taşımasına rağmen mevzuat öğretimi bir yeti yani fakülte kazandırmaz. Ancak bizim mevzuat dediğimiz aslında Kodlar toplamıydı ...Kod sadece mevzuat demek değil malumunuz... Kod aslında düzenlediği alanın bir akli demek.... Şimdi torba hukuku oldu, torbanın akli olmaz, kodun akli olur. Akıl parçalandı yani . Modernite sonrası topluma Kod uymuyor ya da akıl ermiyor. Dolayısıyla burada başka bir problem çıkıyor. Bu problem ama ayrı bir problem. Dolayısıyla teknik hukuk bu probleme cevap veremez. İş değildir onun, o çöker veya ayakta kalır. Ama burada başka bir problem var. Bunu ortaya çıkarmış oluyoruz. Dolayısıyla bu zemin üzerinde, biz kısa zamanımız kısa olanaklarımız nasıl etkili bir mesleki eyleme dönüştürürüz. Bizim derdimiz bu. Yoksa farklılıklar, mezhep farklılıkları meşrep farklılıkları bunlar hep olacaktır. Olmalıdır.O değil derdimiz. Bu noktada böylece korsan sunuş da ben yapmış oldum, özür dilerim.

Evet katkı sunacak olanlar bu zemin üzerinde gerek konuşmacılardan gerek konuşmacı dışı katılımcılardan, çünkü herkes katılımcı ve beşi beş geçe gibi bitirmek zorundayız. Çünkü konuklarımızdan uçaklara, trenlere, vapurlara yetişecek olanlarımız var.

Ahmet Haluk Atalay:

İşte denizaltı falan da var diyorlar ama (Gülüşmeler) Hart'ın biliyorsunuz asıl mesleği casusluktur, MI 5'de. O en azından bildiğimiz, bir de bilmediğimiz...

Altan Heper:

39 – 45 arası savaş sırasında. Savaşta herkes casustu.

Ahmet Haluk Atalay:

Neyse... Evet buyurun efendim. İlk karşı tarafta, buyurun hocam başladı iki dakikanız.

Fatma Süzgün Şahin:

Başladı iki dakika tamam, ben Gazi Hukuk Fakültesi'ndeyim ve Ankara Hukuk mezunuyum. Rabia'nın söylediği gibi bir ekol varsa rahmetli Adnan Hoca'dan ders aldım ama ben Gülriz Hoca ekolündenim. Mualla Hoca ile asistanlık üzerine flört ederken Gülriz hocanda ders almaya başladım acaba felsefe olur mu zaten de çok seviyorum derken zaman ilerledi ve yüksek lisans teizmi savunmaya geldi

Ahmet Haluk Atalay:

Gitti bir dakika.

Fatma Süzgün Şahin:

Şöyle söyleyeyim. Tüm o şeylerden sonra ben Gazi'de çalışmaya başladım burada da bir öğrencimiz var. Tüm iyi niyetimle Yaşar Hoca dersi, yani hukuk felsefesi dersini yürütüyor ama genel kamu hocası. Şöyle bir farkı ben

fazlasıyla yaşıyorum. Ankara hukuktan mezun olup Gazi'ye gelince Gazi'de ideoloji farklı gerçekten çok çok farklı. Herkese açıklar, bunu önce belirteyim. hiç ama hiç sorun yok ama öğrenciler çok katı. Siz derste bir şey anlatırken az önce İrem onu çok güzel söyledi, benim bilgim doğru, en doğrusunu ben biliyorum Gazi'nin öğrencisi onu size sürekli hissettirebiliyor. Sürekli sorularla, daha provokatif sorularla sizi taciz ediyor ve derste olmanız önemli değil sürekli tacize vardiıyor. Ve neden felsefe sorusuna siz ona bakın arkadaşlar bu önemli şu değil filan diyemiyorsunuz. Çünkü bana öğrenci şununla geldi. Ertuğrul hoca'dan özendim bir okuma grubu kuracağım, bir okuma planı yapacağım dedim. Listeyi hazırladım ve etliye sütlüye bulaşmayan sol sağ olmayan tamamen edebiyat ve hukuk üzerine bir liste hazırladım. Sırf heves ettim, ondan gördüm ben de yapacağım dedim. Üç tane türbanlı öğrenci geldi ve bana dediler ki hocam amacınız ne bizi safınıza mı çekmeye çalışıyorsunuz. Ben şimdi şey var, hani sizinkiler çok güzel bir nokta siz hukuk felsefesini nasıl daha etkin hale getirebiliriz ama benim durumum eğer doktora tezimi bitirebilirsem ben şunu yaşayacağım, ben bu öğrenciye hukuk felsefesini nasıl kabule ettireceğim. Çünkü öğrenci şunu diyor, hakim olacağım ben Gazi yazılı sınavda en çok hakim çıkaran üniversite ve sizin dersiniz önemli değil. Bu yani.

Ahmet Haluk Atalay:

Evet yani bizim kimseyi hukuk felsefesinin mana ve ehemmiyetine ikna etmek gibi bir niyetimiz yok. Ama burada tabi kaygılar var. Teşekkür ederiz değerli hocamız katkısı için. Buyurun.

Sahir Bafra:

1962'de hukuk felsefesi okuduğumuzda arkadaşlarla tartışma imkanı olmazdı. Dönmezer'in paragraflarını okuduğunuzda anlaşılamazdı. Liseden boş geliniyor. Tamamen yabancı alanda salyangoz satımı yapıyor. Türkiye'de entelektüellerin düzeyi düşük, çünkü hiçbir yerde . Bu topyekûn bir meseledir.

Yasemin Işıқтаç:

Fatma Hanım kendisini sadakate davet ediyorum. İnanmadığınız bir şey anlatmayın. Bizim alanımızın alamet-i farikası samimiyet. Felsefede değer samimiyettir. Analitik zekânın devamıdır. İnanmadığımızı anlatamayız. Adaleti de anlatmalıyız, insana ilişkin meseleleri anlatmalıyız. Değer yanından ari hukuk sadece basit siyasettir. Ben bunu istemem. Ben inşası gereklidir. Ben karşımdakine de bunu anlatırım.

Muazzez Çörtelek:

Tahmin ettiğim gibi üniversite hocaları verici. Hukuk felsefecileri kendilerini denetleyerek anlatıyorlar. Bu oto-kontrol hayalimizdeki akademisyenin kürsüde dans etme fikrini engeller. Derslerde bunu arzu eden öğrenci olsa da bu imkan elinden alınıyor. Yerele aşırı takılmak yerele özgü birşeyler söylemeyi zorlaştırıyor ama bu evrensele de engel oluyor.

Güneş Esgün:

Ben hukuk ve siyaset felsefesi çalışıyorum. Felsefe bölümünde hukuk felsefesi yok. Hacettepe'de bu temel hukuk kavramlarından öteye gitmiyor. Geçen yıl bu dersi verdim. Hukuk felsefesi bir felsefe disiplini mi yoksa hukukun alanı mı? Felsefe öğrencileri ve hukuk öğrencileriyle birlikte yapılmalı. Felsefeci hukuku da üretmeli. Hukuk siyaset ve etikten ayrılamaz. Pratikte hakim olacaklara da etik değer kazandırılmalı. Hem bir bocalama hem de bu disiplinleri ayıran kapitalizmdir. Bence daha çok toplanmalıyız, bir araya gelmeliyiz. Bir hukuk felsefesi literatürü yok bence buna da dikkat çekilmeli.

Mehmet Tevfik Özcan:

Yasemin hoca konuştu ben de konuşmaya mecburum. İlk hukuk felsefesi eseri ne zaman bu başlıkla yayınlandı? Hegel eserini 1820 civarında yayınladı, yani kapitalizmin çağı; biz daha öncesini hukuk felsefesinin köklerini anlamak için konuya dahil ediyoruz. Kapitalist toplumda

hukuk köksüzdür her zaman meşruiyet problemleri vardır; hukuk felsefesi bu yüzden gerekli. Hele torba kanunların egemen olduğu şimdiki durum meşruiyet açısından çok daha vahim. Torba kanun Roma hukukunda bile yasaktı.

Türkiye’de toplumun hukuk çevresinde en büyük problemi postmodern çağdaki cahilleştirilmesidir. Öğrencinin de çokbilmişliği vardır. Keçi sürüsüne çobanlığı çoban yapar; ancak günümüzdeki öğrencilerin çoğu öğretmenden bir şey öğrenmek konusunda istekli değiller. Sosyal medya kullanmak cehaletle bilgiyi eşitliyor. Umutsuz vakaları kendi haline bırakmak zorundasınız; ileri kanser vakalarında “ne isterse yesin” derler ya! Bu siyasal mekanizma hukukçuluk kalitesine bakmadan onları yargıç yapacak; biz ne yaparsak yapalım bu tür öğrenciler yargıç olup bizleri toplama kampına gönderecek. Bu olup bitenleri her gün görüyoruz. Prof. Renan Pekünlü Ege Üniversitesi’nde Astronomi öğretim üyesi; hapis cezası aldı, yakında cezaevine gönderilecek. Mevzuat öğretim üyesine türbanı rapor etmesi görevini yüklüyor; oysa Hoca bunu yaptığı için ceza aldı. Bireysel başvuruda da ihlal yok dendi ve hukuk yolları tükendi. Tek çare yabancı bir ülkeye iltica etmesi, mücadeleye orada devam etmesi.

Felsefe lazım mı değil mi? Bu lükse ilişkin soru yetmişlerde terk edildi; devlet zaten felsefeyi gereksiz görüyor. Eleştirel olmak marifet değil; üstelik moda olan zararsız eleştiriler yapılıyorsa. Kapitalist toplumdaki hukukun eleştirisi genelde yapılmıyor. Zaten, hukuk felsefesi dersinin hukukun bilgisini ortaya çıkarırken eleştiri yapması gerek. Ders saatinin her bir dakikası bile çok kıymetlidir. Lütfen, öğrencinin dersi anlatmasına izin vermeyin. İnteraktif dersin bu koşullarda yararlı olduğuna inanmıyorum.

Engin Topuzkanamış:

Öğrencilerden ve maaşlardan şikayet ediliyor. Bu durum bir mazerete dönüşüyor.

Ahmet Haluk Atalay:

Evet hak etmediğimiz az bir maaşla.

Engin Topuzkanamış

Nasıl bir davranış değişikliği isteniyor? Hazır gelene bir yumruk atmalı ki bir silkelensin, etrafındaki tartışmaları bir görsün. Önce ayağı yere bassın.

Mesela İstanbul’da herkes usta şoför. Ama trafikte sorunu yaratan bu zaten. O yüzden önce durup bir bakalım. Altmışlık hız sınırı yazan bir yerde altmış ile gitmeye kalkarsan herkes arkana yığılır, kornalar küfürler... Yani eleştirdiğimiz sürecin parçasıyız. Ve işin içine girince ona direnebilecek durumda da pek değiliz.

Nasıl bir davranış değişikliği bekleniyor? Hazırbulunuşluklar ve hazır olana bir yumruk atmalı. Nasıl çok kısa bir zamanda eleştirdiğin sürecin esaslı bir parçası olabiliyorsun. Duralım bir geri çekilip bakalım. Bunun için hukuk felsefesi gerekli.

Ahmet Haluk Atalay:

Paternalist yaklaşımlara katılmıyorum. Kendi adıma söylüyorum, ben bu kuşağa bir şey öğretememem. Zekası bir ideolojiye yetecekten daha fazla. Bunlar külyutmaz.

Rabia Sağlam:

Egemenlerin elinde bir kuklaya dönüşen ve şiddeti yeniden üretmenin aracı olan hukuk sistemini sarsmanın zorunluluğu aşikâr, ama öğrencilere somut bir uyumsuzlukta nasıl eleştirel bir tutum takınmaları ve akıl yürütmeleri gerektiğini de öğretmeliyiz. Ceza Kanunu 147. maddesi hırsızlık suçunun zorunluluk halini düzenliyor. Bu pozitif yasa bilgisinin hakkaniyetle ilişkiye sokularak anlatılması kısa vadede birçok problemi çözebilir. Ağır, acil ihtiyaç, hakkaniyet nedir? Hangi durumda yargıç hırsızlık suçunun ağır ve acil bir ihtiyacı karşılamak üzere yapıldığına hükmedebilir? Neden bu suçun zorunluluk hali düzenlenmiş?

Mehmet Tevfik Özcan:

Kendi asistanlarımla veya lisansüstü öğrenci olarak benim dersimi alanlarla mutlaka çeviri yapıyoruz. Kariyerini tamamlayacak her akademisyen çeviri yapmalı. İfade

ettiklerim paternalist bir görüş açısı gibi görünebilir; ama çeviriyle kesinlikle öğrenilir ve literatürün gelişmesi sağlanır.

Yasemin Işıқтаç:

Kabul ediyorum, en ciddi eleştiri idi. Çeviriler ile ilgili mevzu ise... Genç arkadaşlarımdan felsefe, metot, çevirisi bekliyorum. Belki bu da sahaya inmek için vesiledir. Sadece monografi ve çeviriyle olmaz.

Rabia Sağlam:

Hukuk felsefesi anlatıcısı olarak bir hususun daha altını çizmem gerek: Başta kendi ön yargılarımız olmak üzere toplumsal hor görüleri yıkacak bir atmosferi ve koşulları derslerde oluşturmanın bireyler üzerindeki dönüştürücü gücünü yabana atmamalıyız. Örneğin bu dönem anlattığım seçimlik felsefe dersinde, Platon'un Şölen adlı kitabı üzerinden aşk ve sevgi kavramlarını tartışırken, başörtülü bir öğrenci, "hocam neden hep farklı cinslerin birbirine duyduğu aşkı konuşuyoruz ki? Aşk aynı cinsler arasında da olabilir. Örneğin ben lisedeyken kız arkadaşıma âşık oldum. Geceler boyunca onu düşündüm, onun için ağladım" dedi. 18 yaşındaki bu başörtülü genç kadının kendi deneyimini sınıfla paylaşmasından sonra başta ben olmak üzere sınıftaki herkesin farklı olana yaklaşımının değiştiğine eminim. Teşekkür ederim.

Ahmet Haluk Atalay:

Evet çok teşekkür ediyoruz tüm katılımcılarımıza. Yuvarlak masamızı burada noktıyoruz.